

*Корнійчук Г.В.,
к.е.н., докторант,
ННЦ «Інститут аграрної економіки»
Національної академії аграрних наук України*

НАУКОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРОФОРМУВАНЬ

Анотація. У статті аргументовано наукові та організаційно-економічні передумови формування і розвитку фінансового потенціалу агроформувань, які забезпечують підвищення їх конкурентоспроможності та фінансової адаптивності в ринкових умовах. Встановлено, що процес формування та розвитку фінансового потенціалу агроформувань спрямований на фінансове забезпечення господарської діяльності підприємства, вирішення його стратегічних економічних завдань, поточних виробничих й інвестиційних планів та потребує визначення певних наукових та організаційно-економічних передумов. Аргументовано, що важливими науковими передумовами реалізації фінансового потенціалу є інтерпретація його економічного змісту, розкриття функціонального призначення, визначення індикаторів якості його управління, усвідомлення специфіки та наявності внутрішніх протиріч розвитку. Визначено, що організаційні передумови є системою ієрархічних елементів, правил, регламентів і процедур, які створюють умови для управління нормальним протіканням процесів формування і реалізації фінансового потенціалу. Обґрунтовано, що економічні передумови реалізації фінансового потенціалу формують наявність та якість комплексу таких елементів, як структура власності, склад та структура активів і пасивів, наявність (можливості формування) та якісний склад фінансових ресурсів, структура джерел формування фінансових ресурсів.

Ключові слова: управління, підприємство, фінансовий потенціал, функціональне призначення фінансового потенціалу, фінансові ресурси, активи, пасиви, наукові та організаційно-економічні передумови.

Постановка проблеми. Підвищення ефективності виробничої та інвестиційної діяльності агроформувань значною мірою залежать від системи управління їх фінансовим потенціалом. Його значимість суттєво посилюється в умовах погіршення економічної та політичної ситуації, проведення реконструкції та модернізації діяльності, виходу на нові товарні ринки тощо. Це обумовлено тим, що швидку адаптацію до зміни зовнішнього економічного оточення та внутрішнього становища можна здійснити лише за умови достатнього і своєчасного ресурсного забезпечення, основу якого у ринковому середовищі складають фінансові ресурси.

Досягнення високого рівня конкурентоспроможності та реалізація можливостей адаптаційних механізмів детерміновані до рівня фінансового потенціалу агроформувань, формування та розвиток якого пов'язані з ефективним управлінням цими процесами. У зв'язку з цим виникає необхідність концептуалізації наукових та організаційно-економічних передумов розвитку фінансового потенціалу агроформувань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми визначення та наукової аргументації теоретико-методологічних та

організаційно-економічних передумов управління формуванням і розвитком фінансового потенціалу підприємств досліджували такі відомі вітчизняні вчені, як І.О. Бланк, О.Д. Василик, О.Є. Гудзь, Н.М. Давиденко, М.Я. Дем'яненко, І.М. Зеліско, М.І. Крупка, Ю.О. Лупенко, О.О. Непочаєнко, В.М. Опарін, П.А. Стецюк, Н.С. Танклевська, Н.В. Трусова. Результати їх наукового доробку нині є теоретико-методологічною базою дослідження і вирішення багатьох актуальних наукових та прикладних завдань у сфері фінансового менеджменту підприємств і, зокрема, вітчизняних агроформувань. Варто назвати такі наукові аспекти, що знайшли вирішення у працях вказаних авторів, як, зокрема, формування понятійного апарату та концептуальних основ управління фінансовим потенціалом, методології аналізу та кількісної його оцінки, обґрунтування методів та інструментів фінансового планування та прогнозування.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак ускладнення та прискорення економічних процесів у вітчизняному аграрному виробництві, підвищення рівня конкуренції на товарних і фінансових ринках, зростання ролі і значення фінансових ресурсів у відтворювальному процесі обумовлюють необхідність розширення та поглиблення наукових досліджень у сфері розвитку фінансового потенціалу агроформувань. Одночасно залишається чимале коло актуальних питань, які ще не мають у спеціальній літературі наукової аргументації їх практичного вирішення. Зокрема, це стосується визначення наукових та організаційно-економічних передумов розвитку фінансового потенціалу агроформувань.

Мета статті полягає в обґрунтуванні наукових та організаційно-економічних передумов формування і розвитку фінансового потенціалу агроформувань, які забезпечують підвищення їх конкурентоспроможності та фінансової адаптивності в умовах високої динаміки зовнішнього економічного оточення та внутрішнього становища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування та розвиток фінансового потенціалу підприємств аграрного сектору економіки здійснюються від моменту їх створення до моменту ліквідації, тобто протягом усього періоду функціонування. Цей процес спрямований на фінансове забезпечення господарської діяльності підприємства, вирішення його стратегічних економічних завдань та поточних виробничих й інвестиційних планів. Однак він не функціонує автоматично, а потребує визначення певних наукових та організаційно-економічних передумов.

Загалом передумова розглядається як попередня умова існування, виникнення, дії, протікання чого-небудь, що використовується як відправна точка у процесі прийняття та ухвалення управлінських рішень. В конкретному контексті тематики нашого дослідження це – ті вимоги чи правила, за яких може бути реалізований наявний фінансовий потенціал підприємства, а цей процес матиме визначену поведінку.

У рамках розкриття наукових передумов формування та розвитку фінансового потенціалу підприємств аграрного сектору економіки особливе значення має з'ясування його економічної природи. У спеціальній літературі нині можна спостерігати декілька концептуальних підходів до визначення цієї категорії. Найбільш представницьким є ресурсний підхід, який визначає його як «сукупність наявних фінансових ресурсів та можливостей <...> щодо їх залучення» [1]. Інша досить представницька група дослідників асоціює фінансовий потенціал з максимально можливими фінансовими результатами господарської діяльності підприємства [2]. Ще один концептуальний підхід апроксимує фінансовий потенціал підприємства з його фінансовим станом, вираженими показниками фінансової незалежності, фінансової стійкості та кредитоспроможності [3], інвестиційної привабливості та кредитоспроможності [4; 5; 6].

Ми розглядаємо фінансовий потенціал підприємства як складну й багатопланову економічну категорію, яка є *сукупністю об'єктивних передумов (можливостей) залучити такий обсяг фінансових ресурсів, який в конкретних організаційно-економічних і фінансових умовах підприємство спроможне відшкодувати у повному обсязі за рахунок чистих грошових потоків від його виробничих та інвестиційних програм, для реалізації яких залучаються ці фінансові ресурси.*

Неодмінною умовою забезпечення ефективної господарської діяльності будь-якого підприємства є його ресурсна збалансованість, а у більш широкому розумінні з позиції економічної теорії пропорціональність між окремими елементами як матеріально-технічної бази, так і всього відтворювального процесу загалом. Виходячи з цього теоретичного постулату, можна сказати що процес формування і реалізації фінансового потенціалу повинен здійснюватися цілеспрямовано, а його підґрунтям виступають стратегічні економічні завдання підприємства, реалізація яких здійснюється у процесі поточної виробничої та інвестиційної діяльності. З цих позицій функціональне призначення фінансового потенціалу полягає в накопиченні, залученні, акумуляції та розподілі обмежених обсягів фінансових ресурсів між конкуруючими (пріоритетними) напрямками їх використання. При цьому обсяг необхідних фінансових ресурсів має бути достатнім для фінансового забезпечення реалізації цих планів і завдань, а їх надходження повинне бути синхронізоване за часом з етапами реалізації виробничих та інвестиційних програм підприємства.

Результативність виконання функціональних завдань фінансового потенціалу визначається якістю його управління, індикаторами якого є достатність обсягів фінансових ресурсів та оптимальність їх розподілу за окремими видами діяльності і напрямками використання, а також швидкість і ефективність трансформації в інші види економічних ресурсів для забезпечення виробничих, інвестиційних, соціальних та інших потреб підприємства.

Важливою науковою передумовою реалізації фінансового потенціалу є усвідомлення того, що процес його управління відбувається в умовах динамічної та стохастичної зміни зовнішнього економічного оточення та внутрішнього фінансово-економічного становища і характеризується внутрішніми протиріччями, які обумовлені високим рівнем перманентної конкуренції за отримання обмежених обсягів фінансових ресурсів між окремими видами діяльності та напрямками їх використання.

Формування організаційних та економічних передумов реалізації фінансового потенціалу відбувається з урахуван-

ням впливу на цей процес сукупності зовнішніх та внутрішніх чинників. Їх наявність та значимість пов'язані з існуванням системних взаємозв'язків, в контурі яких відбувається економічна діяльність кожного підприємства. Особливо це стосується чинників, які формуються у зовнішньому середовищі.

Загалом підприємство є відкритою економічною системою, яка здійснює перманентний обмін із зовнішніми економічними системами і підпадає під вплив наявного економічного середовища. Чинники зовнішнього середовища малочутливі до впливу окремого підприємства, але водночас визначають важливі умови його діяльності. Однак не всі з них мають безпосередній вплив на реалізацію фінансового потенціалу агроформувань. Тому зупинимось на аналізі найбільш суттєвих у контексті предмету нашого дослідження.

Економічна діяльність підприємства можлива лише після того, як воно стане юридичною особою. Статус юридичної особи визначається чинним в країні законодавством, а отже, підприємство підпадає під вплив нормативно-правових та адміністративних заходів держави, які випливають з її політики. На формування організаційно-економічних передумов реалізації фінансового потенціалу агроформувань найбільш суттєвий вплив мають фінансова, грошово-кредитна та фіскальна політика. При цьому опосередкований вплив мають аграрна, науково-технічна та інвестиційна політика.

Кожне підприємство є складовим елементом національної економічної системи. Тому всі чинники, які генеруються у контурі останньої, мають безпосередній вплив на комплектацію організаційно-економічних передумов реалізації фінансового потенціалу агроформувань. Серед них варто виділити економічні взаємозв'язки підприємства з різними фізичними та юридичними особами, інфляційні процеси, зміни курсів валют та ставки рефінансування Національного банку України, політику інвесторів та кредиторів, конкурентність на фінансових ринках, розвиток фінансово-кредитної інфраструктури тощо.

Під організаційними передумовами, на нашу думку, слід розуміти систему ієрархічних елементів, правил, регламентів і процедур, які створюють умови для управління нормальним протіканням процесів формування і реалізації фінансового потенціалу, виконання планів і заходів у цій сфері, підтримки функціонування системи на необхідному рівні за рахунок достатнього ресурсного забезпечення, організації та оптимізації взаємозв'язків між окремими елементами цієї системи, оперативного впливу на структурні відхилення, а також попередження і ліквідацію можливих негативних наслідків цих відхилень. Будучи складовою частиною зовнішньої економічної системи, підприємство водночас має власну системну структуру. На динаміку окремих елементів цієї структури впливають чинники внутрішнього характеру. Стійкість цієї системи залежить від відповідності усіх елементів структурної цілісності, а низька якість чи невідповідність цим вимогам кожного окремого елементу може дестабілізувати функціональність всієї системи, суттєво знижуючи її ефективність.

Оскільки процес формування та реалізація фінансового потенціалу носить усвідомлений і цілеспрямований характер, то він виступає об'єктом управлінського впливу. Як і будь-який економічний об'єкт чи процес, фінансовий потенціал відноситься до компетенції функціонального управління, тобто є предметом фінансового менеджменту. При цьому необов'язково йдеться про створення відокремленої організаційної структури, що буде відповідати за реалізацію фінансового потенціалу, а про структуризацію, яка відповідає загальним

цілям підприємства і забезпечує раціональну взаємодію та координацію діяльності підрозділів, які функціонально пов'язані з фінансовою діяльністю підприємства.

Водночас ринкові динамічні умови економічної діяльності та високий рівень конкуренції на товарних і фінансових ринках обумовлюють необхідність включення окремих питань реалізації фінансового потенціалу і до сфери загального управління підприємством. Така увага має на меті координацію і синхронізацію економічних процесів у всіх сферах господарської діяльності підприємства в контексті забезпечення його конкурентоспроможності та економічної стійкості.

Реалізація фінансового потенціалу здійснюється на основі використання певних технологій управління та з використанням сучасних методів й інструментів управлінського впливу на цей процес. Зокрема, це передбачає проведення аналітичного обґрунтування можливості та доцільності його реалізації, визначення плану та послідовності дій щодо досягнення його бажаного стану, встановлення переліку конкретних завдань, вибору цільових індикаторів досягнення запланованих результатів тощо. Тому існує необхідність розробки технології, інструментарію та механізму прийняття й ухвалення рішень щодо реалізації фінансового потенціалу, а також процедури їх коригування у разі суттєвих відхилень від запланованої траєкторії.

Окремо слід зауважити, що використовувана технологія управління фінансовим потенціалом повинна в процесі прийняття й ухвалення управлінських фінансових рішень адекватно враховувати специфічні чинники впливу на фінансовий потенціал, зокрема, такі, як час, інфляція та ліквідність.

Система управління фінансовим потенціалом повинна забезпечувати динамічний та пропорційний розвиток усіх його компонентів, а також ресурсну рівновагу між усіма складовими відтворювального процесу підприємства. Крім того, через те, що процеси формування, розвитку та реалізації фінансового потенціалу відбуваються в умовах динамічної та стохастичної зміни зовнішнього економічного оточення та внутрішнього фінансово-економічного становища, вона повинна забезпечувати достатній рівень фінансової адаптивності, фінансової стійкості та платоспроможності підприємства.

Велике значення для реалізації фінансового потенціалу має якісне і своєчасне інформаційне забезпечення управління цим процесом, яке створює надійні комунікації та координацію дій окремих виконавців, структурних підрозділів і всього підприємства загалом.

Ще однією важливою організаційною передумовою реалізації фінансового потенціалу, на наш погляд, є формування ефективної системи контролю і моніторингу за ходом розроблення та виконання заходів щодо реалізації фінансового потенціалу, процедур своєчасного їх коригування у разі суттєвих змін ситуаційних чинників впливу на фінансовий потенціал.

Економічні передумови реалізації фінансового потенціалу, на нашу думку, формують наявність та якість комплексу таких елементів, як структура власності, склад та структура активів і пасивів, наявність (можливості формування) та якісний склад фінансових ресурсів, структура джерел формування фінансових ресурсів.

Структура власності підприємства безпосередньо пов'язана з такими аспектами його діяльності, як, зокрема, вибір організаційно-правової форми, формування та динаміка статутного капіталу, визначення стратегії економічного розвитку та економічної (зокрема, фінансової) політики, утворення органів управління та розподіл сфери компетенції і відповідаль-

ності, визначення політики запозичень та розподілу доходів (дивідендної політики). Формування і розвиток фінансового потенціалу підпорядковані реалізації стратегічних економічних завдань, визначених власниками, і здійснюються в рамках компетенції і відповідальності загального та функціонального менеджменту.

Важливою економічною передумовою ефективною реалізації фінансового потенціалу підприємства є прийнятний склад та оптимальна структура активів, а також адекватна політика їх формування. Від якості поточних активів, величини використовуваних запасів, наявності найбільш ліквідних активів (в грошовій формі), величини оборотних коштів загалом залежать фінансово-економічний стан підприємства, його спроможність генерувати достатні обсяги чистих грошових потоків та формувати фінансові ресурси за рахунок власних джерел, а отже, і рівень та якість фінансового потенціалу. Зменшення запасів та високоліквідних активів дає змогу розширити фінансову базу виробничої та інвестиційної діяльності підприємства. Однак це знижує рівень його ліквідності, а отже, збільшує ризик неплатоспроможності. Тому питання оптимізації співвідношення між окремими елементами активу та пасиву балансу підприємства є одним з ключових у фінансовому менеджменті загалом і в контексті управління фінансовим потенціалом зокрема.

До ключових економічних передумов, що впливають на реалізацію фінансового потенціалу агроформувань, відносяться наявність (можливості формування) та якісний склад фінансових ресурсів. Кожне підприємство використовує різні джерела фінансування операційної та інвестиційної діяльності. Однак в нинішніх економічних умовах за різними причинами найбільш прийнятною формою є самофінансування. За таких умов велике значення мають власні джерела формування фінансових ресурсів, серед яких домінує прибуток. Збільшення обсягів прибутку створює можливості для розширення бази формування власних фінансових ресурсів, а завдяки цьому і зростання фінансового потенціалу.

Фінансові ресурси за своїм якісним складом представлені найбільш ліквідними активами підприємства. Серед них абсолютною ліквідністю володіють грошові кошти. До них за показником ліквідності наближаються короткострокові фінансові інвестиції. Висока частка цих складових оборотних активів забезпечує високу якість фінансового потенціалу та є необхідною економічною передумовою його реалізації.

Фінансові ресурси підприємства формуються не лише за рахунок власних джерел. У разі їх нестачі підприємство використовує позикові та залучені джерела фінансування. Використання зовнішніх джерел фінансових ресурсів в умовах ринку, по-перше, пов'язане з фактором платності. Тобто кожне джерело має власну вартість (ціну), яка може суттєво відрізнитися залежно від різних чинників.

По-друге, з зовнішнім фінансуванням пов'язані ризики втрати ліквідності та платоспроможності. А в окремих випадках незадовільна політика зовнішніх запозичень може призвести навіть до втрати економічної самостійності підприємства. В контексті управління фінансовим потенціалом перед кожним підприємством стоїть завдання оптимізації структури джерел формування фінансових ресурсів. Як правило, для цих цілей використовують один з таких двох критеріїв: мінімальна середньозважена ціна чи мінімальний рівень фінансових ризиків. Більшість агроформувань віддають перевагу першому з них. Це є важливою економічною передумовою реалізації фінансового потенціалу.

Висновки. Встановлено, що процес формування та розвитку фінансового потенціалу агроформувань спрямований на фінансове забезпечення господарської діяльності підприємства, вирішення його стратегічних економічних завдань та поточних виробничих й інвестиційних планів і потребує визначення певних наукових та організаційно-економічних передумов. Аргументовано, що важливими науковими передумовами реалізації фінансового потенціалу є інтерпретація його економічного змісту, розкриття функціонального призначення, визначення індикаторів якості його управління, усвідомлення його специфіки та наявності внутрішніх протиріч розвитку. Визначено, що організаційні передумови є системою ієрархічних елементів, правил, регламентів і процедур, які створюють умови для управління нормальним протіканням процесів формування і реалізації фінансового потенціалу. Обґрунтовано, що економічні передумови реалізації фінансового потенціалу формують наявність та якість комплексу таких елементів, як структура власності, склад та структура активів і пасивів, наявність (можливості формування) та якісний склад фінансових ресурсів, структура джерел формування фінансових ресурсів.

Література:

1. Кунцевич В.О. Поняття фінансового потенціалу розвитку підприємства та його оцінки / В.О. Кунцевич // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 7 (37). – С. 123–130.
2. Фомин П.А. Особенности оценки производственного финансового потенциала промышленных предприятий / П.А. Фомин, М.К. Старовойтов [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://www.cis2000.ru/publish/articles/book_9.
3. Финансово-инвестиционный потенциал предприятия и его влияние на управление инвестициями / [С.А. Лосева, В.И. Зубкова, А.В. Накивайло] [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.cci.zp.ua/invest/article/knp20_7.doc.
4. Дятлова А.Ф. Инвестиционные активы и их оценка: проблемы и решения / А.Ф. Дятлова, Ф.И. Васькин // Вестник Российского государственного аграрного заочного университета. – 2014. – № 17 (22). – С. 144–149.
5. Ендовицкий Д.А. Частные и обобщающие показатели комплексного экономического анализа инноваций / Д.А. Ендовицкий, С.Н. Коменденко // Учет, анализ, аудит: проблемы теории, методологии и практики : сборник научных трудов. – Воронеж : ВГУ, 2001. – С. 176–186.
6. Клычова Г.С. Инновационный социальный капитал сельскохозяйственного предприятия как объект управления / Г.С. Клычова, Э.Р. Камилова // Актуальные вопросы образования и науки : сборник научных трудов по материалам Международной научно-практической конференции (30 сентября 2014 г.) : в 11 частях. – Часть 8. – Тамбов : ООО «Консалтинговая компания Юком», 2014. – С. 85–86.

Корнийчук Г.В. Научные и организационно-экономические предпосылки развития финансового потенциала агроформирований

Аннотация. В статье аргументированы научные и организационно-экономические предпосылки формирования и развития финансового потенциала агроформирований, обеспечивающие повышение их конкурентоспособности и финансовой адаптивности в рыночных условиях. Установлено, что процесс формирования и развития финансового потенциала агроформирований направлен на финансовое обеспечение хозяйственной

деятельности предприятия, решение его стратегических экономических задач, текущих производственных и инвестиционных планов и требует определения научных и организационно-экономических предпосылок. Аргументировано, что важными научными предпосылками реализации финансового потенциала являются интерпретация его экономического содержания, раскрытие функционального назначения, определение индикаторов качества его управления, уяснение его специфики и наличия внутренних противоречий развития. Определено, что организационные предпосылки представляют собой систему иерархических элементов, правил, регламентов и процедур, которые создают условия для управления нормальным протеканием процессов формирования и реализации финансового потенциала. Обосновано, что экономические предпосылки реализации финансового потенциала формируют наличие и качество комплекса таких элементов, как структура собственности, состав и структура активов и пассивов, наличие (возможности формирования) и качественный состав финансовых ресурсов, структура источников формирования финансовых ресурсов.

Ключевые слова: управление, предприятие, финансовый потенциал, функциональное назначение финансового потенциала, финансовые ресурсы, активы, пассивы, научные и организационно-экономические предпосылки.

Korniichuk H.V. Scientific and economic-organizational background of the development of financial potential of agricultural enterprises

Summary. The article argues scientific, organizational and economic conditions of the formation and development of the financial potential of agricultural enterprises, which provide increasing their competitiveness and adaptability in financial market conditions. It is established that the formation and development of the financial capacity of agricultural enterprises is aimed at financial support of business enterprises, solving its strategic economic objectives, current production and investment plans and needs to determine certain scientific, organizational and economic assumptions. It is argued that important scientific prerequisites for implementing financial capacity is the economic interpretation of its content, functionality disclosure, identification of indicators of its management quality, understanding of the specifics and availability of internal contradictions. It is determined that the organizational prerequisites is a system of hierarchical elements, rules, regulations and procedures that create conditions for managing normal flow of the formation and implementation of financial capacity. It is proved that the economic prerequisites for implementation of the financial capacity form the availability and quality of complex elements such as ownership structure, composition and structure of assets and liabilities, presence of (possibility of formation) and quality of the financial resources, structure of sources of funds.

Keywords: management, enterprise financial potential, functional purpose of financial capacity, financial resources, assets, liabilities, scientific, organizational and economic preconditions.